

ՄԱՅԻՍԻԱՆ

ԱՐԴԱՐԱՆ

ՔԱՂԱՎԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՐԱՆՈՒԹՅԱՆ ԲԱՆԸՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԼՈՒՆՏԻՐԱԿԱՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ ՏԵՐԻ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԵՒ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ

1885

ԹԻՒ 65

ՔԱՂԱՎԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՆՏԵՐ

Նախընթաց թերթով ծանուցինք որ Մոսկոյի Պաշտպան Օտեմայնի դաշնով, Բարձրագոյն Դուռը պաշտօնական նախնական մը զրկեց ձեռամբ Մոսկոյի Արկի-բիսկոպի որ Ռուսիոյ Թարգմանատան առաջին Թարգմանն է։

Հիշեալ նամակը որ արտաքին գործոց նախարար Բարձրագոյն Ռեչին փաշային յանձնուեցաւ, Ռուսիոյ արտաքին գործոց տեսուչ Նեպոստոլ կոմսէն է։ Նոյն նամակով Ռուսաց կառավարութիւնը չափաւոր լեզուաւ կը խնդրէ որ Բարձրագոյն Դուռը Մենչիքովի իշխանին կողմէն գրուած վերջաբանական նամակը ընդունի, և կը ծանուցանէ թէ ութ օրուան մէջ եթէ չընդունուի, պիտի պարտաւորի իւր գործը զէպ ի Օսմանեան Վայսերութեան երկիրներուն սահմանագիծները քաղցրեցնելու քիչ մը ժամանակէ ետքը, որ պէս զի Յունադաւան Եկեղեցւոյն հոգեւորական իրաւանց, արտօնութեանց և ազատութեանց պահպանութեանը վերաբերեալ երաշխաւորութիւնը ձեռք բերէ։

Ուստի Վայսերական Տէրութեան նախարարները քանի մի անգամ ժողով կազմեցին Նեպոստոլ կոմսէն եկած նամակին վրայ խորհրդակցելու համար, և ինչպէս ալ ուրիշ անգամ գումարուած ժողովոց մէջ, Տէրութեան խորհրդականները Վայսերական Ամուռն արժանաւորութիւնն ու անխախտ իրաւունքը իրենց առաջնորդ բռնելով Ռուսիայէն եկած նոր նամակին տրուելիք պատասխանը որոշեցին, որն որ հինգշաբթի երեկոյն արտաքին գործոց նախարար Բարձրագոյն Փաշայի ձեռքը Մոսկոյի Արկիբիսկոպիին յանձնուեցաւ։

Սենք կը յուսայինք որ վեհափառ Նիկողայոս Վայսը որ միշտ խոհեմութեամբ կը վարուի և դաշնադրութեանց պատիւը կը պահէ, Բարձրագոյն Դուռն որոշմանց օրինաւոր պատճառներուն միտ դնելով և ասոնց վրայք Մենչիքովի իշխանին տրուած բարեկամական և արդարացի բացատրութիւնները կշռելով, գոհ ըլլալու էր, և երկուց տէրութեանց մէջ

պաշտօնական յարաբերութեանց վերա-հաստատմանը հրաման ընէր, որուն համար Վայսերական կառավարութիւնն իւրեն շատ երախտագէտ կը լըար և Օսմանեան Վայսերութեան գաշնակից և բարեկամ Տէրութիւնները կուրախանային։ Բայց ինչքան ալ կը ցաւիմք տեսնելով որ կոմս Նեպոստոլ ինքնակաւը կը պնդէ Ռուսաց կառավարութեան պահանջները, որոնք տէրութեանց արտօնութիւններուն անհամեմատ են և ամենեւին դաշնադրութեան մը վրայ հիմնուած չեն։ տակաւին կը յուսամք որ վեհափառ Նիկողայոս Վայսը աւելի խոհեմութեամբ խորհելով և Տէրութեանց իրաւունքն ու սկզբունքը աղէկ քննելով, խաղաղութեան և բարեկարգութեան սիրով Վայսերական Տէրութեան վրայ ունեցած սովորական բարեացակամութիւնը և համակրութիւնը պիտի չաւրուակէ։ Նա այս յոյսերն աւելի հաստատ է, որովհետեւ Ս. Պետրոսպոլի զահաճին կողմէն Յունաց Եկեղեցւոյ իրաւանց, արտօնութեանց և ազատութեանց պահպանութեանը համար պահանջուած երաշխաւորութիւնները կատարեալ կերպիւ պարունակուած են Վայսերութեան ամեն քրիստոնեայ ժողովոց Օգոստոսիա Սուլթանին կողմէն շնորհուած նոր Հրովարտական մէջ, որով Նորին Վայսերական Մեծութիւնը հրապարակական կերպիւ և ամեն տէրութեանց առջև կը խոստանայ զանոնք անխախտ պահելու։ Նա հրովարտակը որ ամեն ազգաց Պատրիարքարանները և Հրեից ժողովարանը (սինակոսան) իւրաքանչիւր ժողովոցը երեւելաց առջև կարդացուեցաւ՝ խորին երախտագիտութեամբ ընդունուեցաւ, և միաբան հաւանութեամբ որոշուեցաւ որ Առատագութ Սուլթանին հայրական խնամոցը համար ամեն ազգաց կողմէն շնորհակալութեան աղերսագիրներ մատուցուին։

Նա ազատութեամբ ցուցուած անհանձնութեան և երախտագիտութեան նշանները, և Օսմանեան Տէրութեան իրաւունքը պաշտպանելու և ընդհանուր խաղաղութիւնը անվրդով պահելու մտքը Եւրոպական տէրութեանց միաբանութեան լուրը Ս. Պետրոսպոլի իմացուելուն պէս, Օգոստոսիա Նիկողայոս Վայսը պիտի համոզուի որ իւր գիտաւորութիւնները, թէպէտ տարբեր միջոցներով, ամեն ազգի իրաւանց հա-

մեմատ, ի գործ դրուեցան, և Մենչիքովի իշխանին խնդրած սահմանն ալ անցան, որովհետեւ Վայսերական նոր հրովարտակը Օսմանեան Տէրութեան հպատակ ամեն ժողովոցը ամեն հոգեւորական օգուտներուն կը վերաբերի, և այսպէս կը յուսամք որ շուտով պիտի ցուին այն ամպերը որ դարերէ ի վեր Օսմանեան և Ռուսաց տէրութիւնները իրարու կապող բարեկամական յարաբերութիւնները Եւրոպիոյ ամեն տէրութեանց բաղձնանց հակառակ քանի մի ժամանակ նսեմացուցին։ Նա որոշումը որ ամեն մեծ տէրութեանց և Ռուսիոյ Վայսերութեան կողմէն երաշխաւորուած Բարձրագոյն Դուռն իրաւանց համեմատ է, Ռուսաց կառավարութեան իրաւանց ալ ամենեւին վնաս մը չի տար, ամեն աշխարհի հաւանուել արժանի և ամենուն օգտիցը համաձայն է, ինչպէս արդէն կը տեսնեմք որ Արեւմտեան մեծ տէրութիւնները Օսմանեան Վայսերութեան ամբողջութիւնն ու անկախ դրութիւնը պահպանելու համաձայնած են։

Ինչպէս որ նախընթաց թերթով ծանուցինք, Բարձրագոյն Դուռը ամենին բան մը չի խնայեր Վայսերական երկիրները ըստ արժանւոյն պաշտպանելու։ Երբեք Պաշտպան մէջ երկու բանակ կազմուած են իւրաքանչիւրը 45 կամ 50 հազար զօրքէ բաղկացեալ, որոնք Վառնա և Դուլմու պիտի դրուուին, ուր Բուլղարիոյ Վայսերական բանակին հրամանատար Էօմէր փաշայն ալ արդէն գացած ըլլալու է։

Երբորդ բանակ մըն ալ 40 կամ 45 հազար զօրքէ բաղկացեալ Էրզրում կը կազմուի Անատոլիոյ բանակին սպարապետ Ապտի փաշային հրամանատարութեամբ։

Նա բանակներուն, նմանապէս թընդանօթաձիգ և երկրաչափ զօրաց զանազան պաշտօնականները արդէն Մայրաքաղաքէն մեկնեցան պէտք եղած տեղերը երթալու։

Դուլային զօրութիւնը Նեղուցի հիւսիսային ծայրը ժողովուած են Թարափիայէն մինչև Սև ծովու բերանը։ Նա Լատորմիզը երեսուն ու հինգ նաւերէ բաղկացեալ է, որոց երկուքը եռայարկ, երեքը երկայարկ, տասն ֆրիգատ, չորս չորթի, ութ պրիւս, և չորս մեծ ու չորս պզտիկ շոգենաւ են։

Նա նաւատորմից օրէ օր աւելնա-

լու է։ Նախ զանազան տեղերէ կանչուած Վայսերական նաւերով, և ետքը ութ ուրիշ նաւերով, որոնք Արքունի նաւարանը կը զինաւորին։

Նա նաւերուն հրամանատարութիւնը մեծ ճովապետին, Ահմետ փաշային, Մուսթաֆա փաշային, Մուշափէր փաշային, Օսման փաշային և ուրիշ զինուորական բարձր պաշտօնականներու յանձնուած է։

Չորս մեծ տէրութեանց, այսինքն՝ Անգղիոյ, Գաղղիոյ, Աւստրիոյ և Բուլղարիոյ զենայանքերը ստէպ ստէպ կը խորհրդակցին իրարու հետ և Բարձրագոյն Դուռն նախարարաց հետ։

Բարձրագոյն Փոխարքային նախագահութեամբ քանի մի մեծ ժողովներ եղան Էմիրկէն, Պաշայիմանը և Բուրու չէլմէ, և Բարձրագոյն Դուռը։

Եւրոպիոյ ամեն կողմանց լրագրիները գլխաւորաբար Արեւելեան խնդրոյն վրայ խորհրդածութիւններով զբաղեալ են, գրեթէ ամենքն ալ Բարձրագոյն Դուռն որոշմանը հաւանութիւն և հաճութիւն կուտան, ամենքն ալ կը խոստանան Բարձրագոյն Դուռն այս մասին արդարութիւնը, ամենքն ալ կը հաստատեն թէ մեծ Տէրութիւնները և մանաւոր Անգղիոյ և Գաղղիոյ կառավարութիւնները միաբան են Օսմանեան Վայսերութեան իրաւունքը թէ խօսքով և թէ գործով պաշտպանելու և գրեթէ ամենքն ալ կը կարծեն թէ պատերազմ չըլլար։

Հիշտ գաղափար մը տալու համար օտար լրագիրներէ հետեւեալ յօդուածները կը համառօտենք թերթերնուն ներածին չափ։

Մօսկէի փօթ 25 մայիս, Լոնտոն։

«Կարող եմք ծանուցանելու որ չարադոյժ թաշակէն խօսքերը ամենեւին անհիմն են և ընդհակառակն Անգղիոյ և Գաղղիոյ կառավարութիւնները ինչպէս և Պատանդնուպոլիս գտնուող զենայանքերն ամենակատարեալ և ամենանկեղծ միաբանութեամբ վարուեցան, կը վարուին և վարուելու են Արեւելեան խնդրոյ մասին։»

Մօսկէի փօթ 27 մայիսի։

«... Գաղղիոյ և Անգղիոյ մեծ զենայանքերը, Բուլղարիոյ զենայանքը և Աւստրիոյ գործակատարը միաբանութեամբ խորհրդակցել են որ հաշտութեան փորձ մը ընեն, բայց այս ընթացքը անօգուտ մնացեր է, որովհետեւ Մենչիքովի իշխանը կը պնդէր միշտ որ Յունադաւան Եկեղեցւոյ ազատութիւնը

* Նա լրագիրը կրտս թէ Գաղղիոյ և Անգղիոյ մէջ միաբանութիւնը անկարելի է։

նե րուն համար երաշխաւորութիւն ստանայ։

«Մէնչքիքօֆ իշխանը մայիսի 22-ին Սոսանդուտաւորութիւն մեկնեց։

«Այսպէս ալ լուրերը կան, դժուար է հաստատել թէ Օսմանեան և Ռուսիոյ Տէրութեանց մէջ քաղաքական յարաբերութեանց դադարմանէն ետքը թշնամութիւններ ծաղկին։ Այս բանիս երաշխաւորութիւններ ունին, մէկ կողմէն Ռուսիոյ կառավարութեան իմաստութիւնը և դեռ մօտեւոր Եւրոպիոյ ամեն Տէրութեանց շնորհուած ապահովութիւնները, և միւս կողմէն ամեն ազգի իրաւունքը, որ պատերազմի պատճառ չի համարիր առաջուց պայմաններով չի հաստատուած օգուտներուն և թոյլտուութիւններուն խնդրոյն հաւանութիւն չի տրուել։»

— Դոնոնի Թայֆլ Երազիրը Մէնչքիքօֆ իշխանին վարմանց վրայ երկար յօդուած մը կը հրատարակէ, ուսկից հետեւեալը կը համառօտենք։

«... Եթէ Մէնչքիքօֆ իշխանին պաշտօնը խաղաղական էր, իւր արտաքին կարգի պահանջներէն բնական չի վատարկեցաւ։ Եթէ նոյն պաշտօնին ձիւղ նպատակը թշնամութիւններ գրգռել էր, պատերազմ բանալու հարկաւոր համարութեամբ ամենեւին առիթ մը չի տուած Ռուսիոյ Տէրութեան։ Պատմութեանց մէջ կայ մի ամենեւին օրինակ մը որ անկախ Տէրութեան մը դեմ թշնամութիւնները վերջին կէտը հասուցած ըլլաւ, մի միայն անոր համար որ նոյն Տէրութիւնը չի հաճիր ընդունելու այնպիսի դաշնադրութիւն մը որ իւր հպատակաց վրայ ունեցած օրինակար իրաւունքը եղանակներով վախճանը ունի։ Այսպիսի եղելութիւն մը պատերազմ բանալու և ոչ քաղաքական յարաբերութիւնները դադարեցնելու պատճառի տուեալն անգամ չի տար։ Այս միջոցները միայն այն ժամանակ ի գործ կը դրուին, երբ իրաւունք մը խախտուած ըլլայ։ Բայց այս գործոյ մէջ խախտուած իրաւունք չկայ, որովհետեւ ամենեւին իրաւունք մը շնորհած չկար, և եթէ այսպիսի պահանջները Բարձրագոյն Դրան առաջարկել և զանոնք այսպիսի խիստ միջոցներով պնդել կարելի է՝ այս մասին ամենեւին դաշնադրութիւն մը դեռ չի տարադրուած, յայտնի է որ պահանջուած դաշնադրութիւնը ստորագրուելէն ետքն ալ, Ռուսիայն նոյն բանը պիտի ընէր, որն որ արդէն ընելու կը սպաւնայ։ Միայն այն եղելութիւնը որ Ռուսիոյ Տէրութիւնը Բարձրագոյն Դրանէն ստանալ կուզէ գիտցուած թոյլտուութիւններուն և Յունադաւան եկեղեցւոյն շնորհուած արտօնութիւններուն հաստատութիւնը, համոզել ապացոյց մըն է որ Օսմանեան Տէրութիւնը իրաւունք ունի հերքելու, և այս գործոյ առեւթի հետաքրքրութեան արժանի կետք այն է որ ինդիւրը Յունաց անուամբ Ռուսիոյ կողմէն առաջարկուեցաւ և ոչ Օսմանեան հպատակ Յունաց կողմէն։ Հօգառակ Յոյները որ մեծ յառաջադիմութիւններ կրնան թէ հարստութեան և թէ լուսաւորուելու մասին մէջ, Ռուսիոյ պաշտպանութիւնը չի խնդրեցին և ընդունելու ալ հակամարտութիւն չի զգուցցին։»

«Այսպիսի արտօնութիւն մը ոչ միայն Տաճկաստանի դէմ ձեռնարկութիւն մըն է, այլ բոլոր Եւրոպիոյ բարեբաւարութեան և խաղաղութեան դէմ յարձակում մըն է։ Այս բան երկար ժամանակ Արեւելեան գործերը կառավարող մեծ սկզբանց յայտնի խանդավառ մըն է, և այն սկզբունքը կը պահանջէ որ նոյն գործերը հինգ մեծ Տէրութեանց միաբանութեամբ խորհրդակցութիւն և կարգադրութիւն։ Այս սկզբանց պաշտպանութիւնը շատ հարկաւոր է Անգղիոյ Տէրութեան, որովհետեւ այս է խաղաղութեան մի միայն ապահով երաշխաւորութիւնը, և ապաւնադրել Տէրութիւնները հաւանող յափշտակութեանց և փառաւարկութեանց առաջը առնելու մի միայն ազգու միջոցը։»

— Փարիզի Ժողովուրդը Տէպան հետեւեալ կերպիւ կը համառօտէ Բարձրագոյն Դրան պատասխանը որ Մէնչքիքօֆ իշխանին խնդիրները չընդունելը կը յայտնէ։ «Եթեալ Երազիրը կրնէ թէ այս պատասխանին ձեւը պատուաւոր և հաստատուն, չափաւոր և քաղաքավար է և Վեհափառ Սուլթան Ապալիկ Մեհմետի կառավարութեան պատիւ կընէ։

«Բարձրագոյն Դրանը երկու Տէրութեանց մէջ եղած սերտ կապակցութեանց և կատարեալ բարեկամութեան կապերը բազմապատկեւ և անբաժանելի սասակի փափաքով լցուած է։ Սեփական Սուլթանը ինքն ալ իւր Մեծութեան և Ռուսիոյ Վայսեր մէջ բարեբաղդաբար և շատ ժամանակէ հետեւ անբաժանելի կապակցութեան և մանրանկան միաբանութեան յարաբերութիւնները պահպանելու և անբաժանելի կապակցութեան միշտ անկեղծաբար հակամարտ է։ Սուրբ Բարձրագոյն Դրանը յաջողութեամբ կընդունի Մէնչքիքօֆ իշխանին միայն այն խնդիրները որոնք իւր պատուին և անկախութեան վրաս չեն բերեր։ Թող կուտայ որ Եւրոպացի մէջ կանգունի Եկեղեցին, Վանքը և հիւանդանոցը, զոր Նիկոլայոս Վայսը այն անդ հաստատել կուզէ, բայց այս ալ այնպէս պիտի ըլլայ որ իւր ներքին կառավարութեան իրաւունքը անխախտ մնան, և երկու կառավարութեանց մէջ երկար բարակ խորհրդակցութեանէն ետքը Բարձրագոյն Դրան ամեն Բրիտանեայ հպատակաց և մասնաւորաբար Յունաց ազգին՝ Վեհափառ Վայսեր նախորդաց կողմէն շնորհուած կրօնական արտօնութիւնները, որոց հաստատ պահուելուն վրայ Ռուսիոյ կողմէն երկրային իշխաններ կ'ենթան, ոչ միայն ետ առնելու կամ պակասեցնելու խորհուած է ամենեւին Օրդոնափառ Սուլթան Ապալիկ Մեհմետը, այլ ընդհանրապէս անոնց պահպանուելը, հաստատ մընալու և ծաւալումը այժմ և յապագայ Եւրոպիոյ Մեծութեան հաստատ խնամողը առարկան էր իրաւունքն ունի։ Բայց նաեւ չի կրնար յատկապէս Վայսերութեան ներքին կառավարութեան վերաբերեալ խնդրոյ մը վրայ օտար Տէրութեան մը հետ դաշնադրութիւն ընել։ Այս բանը իւր իշխանութեան իրաւունքը և իւր անկախութեան իրաւունքը է։ Եւ Վեհափառ Սուլթանին ու մեծափառ Վայսեր փոխադարձ զգացմանց և յարաբերութեանց հիմը եղող բարեկամութիւնը ինչ տեսակ ալ ըլլայ, չի կրնար Բարձրագոյն Դրանը համոզելու որ այսօրի գոհ մը ընէ, այդ բանը ամեն ազգի և որ և իցէ ազատ անկախ Տէրութեան մը իրաւունք հակառակ է։ Սեփական Սուլթանը այս մասին ամեն աշխարհի ուղղութեան և արդարութեանը կ'ապակին բոլորովին, և յատկապէս Ռուսիոյ Վայսեր որ իւր բնաւորութեան ուղղութեամբ և արդարութեամբ այնչափ ճանաչուած է։ (Գոտափառ Վիքնակալը բոլոր տիեզերաց առջև հանդիսաւոր կերպիւ կը յայտնէ որ հաստատ պահելու է ամենայն պարագայիւք այն արտօնութիւնները, ազատութիւնները և թոյլտուութիւնները որ շատ ժամանակէ հետեւ իւր երկիրներուն մէջ Բրիտանեայ ազգաց եկեղեցիները և մասնաւորապէս Յունաց եկեղեցին կը վայելէ։ Այս յայտարարութիւնը բաւական ըլլալ պէտք է, որովհետեւ ալ անկախ տէր մը չէր ըլլար եթէ այս խնդրոյն վրայ որ և իցէ օտար Տէրութեան մը հետ դաշնադրութեամբ կամ պայմանագրով կապուելու կրնար հաճիլ։»

— Երեւելեան Դրան Վայսերական հրովարտական Արքեպիսկոպոսի Բեշկապետ և Տէրութեան Բեշկապետ գործոց տեսուչ Իմայիլ փաշային յաջորդեց Արքեպիսկոպոս Բարձրագոյն Ատենին անդամներէն Շէմալեաթին Էփենդին, որուն արդարադատ և ջանասեր բնաւորութիւն և Տէրութեան գործոց մէջ ամենայն փութով աշխատութիւնը զինքը արժանաւոր ըրած էր այս բարձր և միանգամայն այժմեան վիճակիս մէջ դժուար պաշտօնունքին։ Իմայիլ փաշայն ալ Բարձրագոյն Ատենին անդամ եղաւ։

ՆՈՅՆԵՆ ԵՂԵՒՆԻ

ԱՅԳՂԻՍ. Ընտոն 29 մայիսի
Մայիս 27-ին Անգղիայի խորհրդարանաց մէջ Արեւելեան խնդրոյն վրայ խօսակցութիւններ եղան։ Դրանք խորհրդարանը արտաքին գործոց նախորդ պաշտօնեայ Լորտ Մալմեզքըրի Լորտ Բլաքենտըրին նոյն խնդրոյն այժմեան վիճակին վրայ խօսակցութեան համարակց օգ-

և Գաղղիոյ կառավարութեանց Տաճկաստանի գործոց մէջ միաբանութեան վրայ բացատրութիւններ խնդրեց հետեւեալ կերպիւ։

«Եթեալ ըսելու եղելութեանց վախճանը ինչ որ ըլլայ, արտաքին գործոց պաշտօնէին կողմէն ասիւ առաջ խորհրդարանիս արուած խոստումները և ապահովութիւնները չեն արգաւազներ։ Անցեալները Մէնչքիքօֆ իշխանին դեպքանութեան վրայ չարացուած տեսնելով յիշեալ պաշտօնեայն ըսած էր թէ նոյն դեպքանութիւնը Եւրոպացի մը Վայսեր տեղեաց խնդրոյն կարգադրութեան զատ նպատակ մը չունէր, և այս խօսքը կարեաց անհանգստութիւնները հանդարտած էր։ Բայց այն ժամանակէն հետեւ Մէնչքիքօֆ իշխանը նոր պահանջներ յառաջ բերաւ և լուրջ լորտին տարբեր խնդրոյ մը վրայ։ Այսինքն Օսմանեան Տէրութեան առաջարկած էր որ Ռուսիոյ Վայսերութեան հետ դաշնադրութիւն մը ընելով, ասիւ առաջ Վեհափառ Սուլթանի կողմէն Վայսերութեան քրիստոնեայ հպատակներուն շնորհուած արտօնութիւնները երաշխաւորէ։ Գաղղիոյն որ եթէ այս դաշնադրութեան հաճութիւն արուէր՝ Ռուսիոյ Վայսը Վեհափառ Սուլթանին և անոր հը պատակացը մէջ դառնաւ պիտի ըլլար։ Կուզեմ իմանալ թէ Լորտ Սթրաւֆորտին արուած հրամանները Կոստանդնուպոլսի գլուխուած Գաղղիացի դեսպանին զրկուած հրամաններուն պէս են, և թէ Գաղղիոյ և Անգղիոյ դեսպանները միաբան են։ Այս գործոց մէջ Բարձրագոյն Դրանը պաշտպանուելու և քաջարեւելու է։»

Լորտ Բլաքենտըրն պատասխանեց։

«Եթեալ, կ'ապահովենք մը զձեր ազնուութիւնը, որ ինչ եղած այս հարցմանց պատասխանելու կամ չուենալէ՝ կամ այսպիսի կտրուկ խնդրոյ մը վրայ պէտք եղած տեսնելու իշխանները Ձեր ազնուութեան զառնուել պահելու բաղձնաբեր ունենալէ, չէ, որ իմ պատասխանս ուղղման չտի կատարեալ չի կրնար ըլլալ։ Եթե համար աներկբայ եմ որ Ձեր ազնուութիւնը չափաւոր կարծէր, որ ես ինչու առաջ արտաքին գործոց պաշտօնեայ տեղի աղիւ բարեկամիս անբաղաքաւարութիւնը ըրած ըլլամ, եթէ աղաչեմ զնա որ այժմ չի պնդէ այս խնդրոյ վրայ տեղեկութիւններ ստանալու, զորոնք չեն կրնար այսօր առաջ առնուց վնասելու հասարակաց օգտին։ Եթե խորհրդարանին խնամքով մը որ Լորտ Բլաքենտըրին կառավարութեան առաջ վերջին պաշտօնական նամակները միայն մայիսի 9-էն են, կը յուսամ որ Լորտ Մալմեզքըրին առեւթի պակաս պիտի ստիպէ զիս։ Եթեալ ուրիշ փոքր ինչ առաջ Սուրբ Տեղեաց խնդրելու հաճելի կերպիւ մը կարգի դրուած էր։ Ուրիշութեամբ կրնամ ըսելու, որ Լորտ Սթրաւֆորտի ուղղադատ և բարեկամական խրատները այս կարգադրութեան օգուտն են, և իւր բարեխոսական միջնորդութիւնը ինչպէս որ պէտք էր ընդունուէր։ Իմանալէս ճշմարիտ է որ մայիսի 9-ին Մէնչքիքօֆ իշխանին կողմէն բոլորովին նոր առաջարկութիւն մը եղած էր, բայց ժողով չէր կրնա թէ այն առաջարկութիւնը վերջապէս կերպիւ մը եղած էր։ Շէմալեաթին որ հինգ օրուան մէջ պատասխան խնդրուած էր, բայց այն առաջարկութեան վերջապէսութիւնը չըլլաւու ապացոյց կը համարուի այն, որ անիւ ետքը Վայսերական դիւանին ու իշխանին մէջ ըսելի թիւթակցութիւններ եղած են։ Լորտ Սթրաւֆորտ մայիսի 9-ին մեղ կ'իմացուէր որ գետն չի կրնար ըսելու թէ Բարձրագոյն Դրան ինչ պատասխան տար։ Եթե այս խնդրոյն Ահա այն որ պաշտօնական կերպիւ գիտնիք։»

«Կառավարութիւնը երբեք իրական հեռագրով առեւթի նոր լուրեր ստացաւ, բայց հաղորդակցութեան այս ճամբան (Թէպէտ երբեմն աղիւ է) երբեմն ալ շփոթութեան աղբիւր է։ Եթե հեռագրով կ'իմացուէր թէ ամայս 10-ին Մէնչքիքօֆ իշխանին խնդրելու հերքուէր է, բայց չեմք զիսին թէ Բարձրագոյն Դրան այս որոշումը ինչ բանի վրայ հիմնուած էր։ Եթե իմացանք որ Քեշիմ փաշայն արտաքին գործոց նախարար եղած է, և զիսին նաեւ որ մայիսի 20-ին Մէնչքիքօֆ իշխանը դեռ Կոստանդնուպոլսի էր, բայց չեմք զիսին թէ յարաբերութիւնները վերջացած էին։ Եթե ազնուութիւնը պիտի հասկնայ ուրեմն որ, առանց վնասելու համարակց օգ-

տին չեմ կրնար գործողութեանց վիճակին վերայ խաճեցուցիչ բացատրութիւններ տալ։ Եթե, գաղղիոյն այն խնդրոյն որ Լորտ Մալմեզքըրին ինչ ըրաւ Մեհմետ Վիքտորիոյ Տաճկաստանի հետ քաղաքական ընթացիկ մասին, կրնամ ապահովեցնել զձեզ որ միշտ նոյն քաղաքական ընթացիկ է զոր մէկ քանի շաբաթ առաջ բացատրեցինք։ Հազիւ թէ պէտք ունիմ լսելու որ այն քաղաքականութիւնը փոխուած չէ, մենք զանիկայ ուղիղ, մեր երկրի օգտից համար շահաւէտ, և Եւրոպիոյ ամենեւեւ առեւթի կարեւոր շահուց համար օգտուէալ կը համարենք, որովհետեւ Տաճկաստանի անկախութիւնը Եւրոպիոյ հանդարտութեան համար հարկաւոր է։ Եթե քաղաքականութեան որ Կոստանդնուպոլսի գլուխուած Գաղղիոյ և Անգղիոյ դեսպանները այս խնդիրը միեւնոյն մտօք կը դասեն, միաբանութիւն կը վարուին, և այսպիսի իրենց կառավարութեանց զխաւորութիւնները կը կատարուին, որոնց մէջ զգացմանց կատարեալ նշուցութիւն և արտաքին միաբանութիւն կան այս խնդրոյ մասին։»

Հասարակաց խորհրդի անդամները մէջ Միսթր Թիլդըրայէլին նոյն խնդրոյն վրայ յօդաբանութեան ըրաւ, ինչպէս որ Լորտ Մալմեզքըրին Լորտերու խորհրդարանին մէջ ըրած էր։ Դեռ կան մնացած գործոց վրայ խօսակցութեան անպատշաճ ըլլալը դիտարկելով, խորհրդարանի անդամները այս մասին չի պնդեց, մանաւանդ որ Արեւելեան խնդրոց մէջ Գաղղիոյ և Անգղիոյ կառավարութիւնները կատարեալ միաբանութեամբ վարուելուն մասին նախարարաց կողմէն արուած ապահովութիւնն զոհ եղան։

Լորտ Շոն Բլաքենտըրն պատասխանէ հետեւեալը կը քաղեմք։

«Եթեալ և Եւրոպիոյ ուրիշ կառավարութիւնները կը յուսան, որ Օսմանեան Տէրութեան համար՝ դժբաղդաբար վեճերու առիթ է մեծ հոգեւոր աղիւր եղող խնդիր մը կարգի դրուելու վրէ, և Մէնչքիքօֆ իշխանին պաշտօնը յաջող կերպիւ մը պիտի վերջանայ։ Բայց կ'երեւի թէ Մէնչքիքօֆ իշխանին, իւր կառավարութեան հրամանաց համեմատ ըրած խնդիրները Օսմանեան կառավարութեան, ինչպէս և Թագուհոյն, Սոսանդուտաւորութեան գլուխուած դեսպանին և Գաղղիացի Վայսեր դեսպանին կողմէն Բարձրագոյն Դրան անկախութեան վնասները համարուեցան, և միանգամայն 1815-ին Եւրոպիոյ բոլոր մեծ Տէրութեանց մէջ հաստատուած դաշնադրութեան պայմաններուն կերպիւ մը հակառակ դատուեցան, թէպէտ և Ռուսիոյ գաղափարին նայելով այն խնդիրները Սուրբ անդեաց մասին Բարձրագոյն Դրան կողմէն շնորհուած թոյլտուութեանց գործողութեանը երաշխաւորութիւնն զատ բան մը չեն։»

Լորտ Սթրաւֆորտն առնուած վերջին լուրերը մայիսի 9-էն են։ Ինչ զիս և Գաղղիոյ դեսպանները Ռուսիոյ կողմէն առաջարկուած դաշնադրութիւնը մի և նոյն կերպիւ դատեցին։ Գործողութեանց այժմեան վիճակին մէջ, հասարակաց օգտին հետ համաձայն չըլլալ որ կառավարութիւնը յառաջ բերէ այն հրամանները, որոց համեմատ Լորտ Սթրաւֆորտին գործելու իշխանութիւն չուտար։ Միայն կրնամ ըսելու որ այն հրամանները այնպէս են որ դեսպանին անձնական իրաւունքները շատ բան կը թողուն, միանգամայն սա կէտին վրայ պնդելով թէ Անգղիոյ կառավարութեան հաստատ քաղաքականութիւնը կը պահանջէ որ դաշնադրութեանց պայմանները անխախտ պահուին և Օսմանեան Վայսերութեան անկախութիւնն աւարտողութիւնը պաշտպանուին։»

Անգղիոյ Թագուհին խորհրդարանաց նիստերուն ժամանակը լրանալէն ետքը (յուլիսի վերջերը կամ օգոստոսի սկիզբները) Սկոթլանդ երթալու դիտաւորութիւն ունի Արքեպիսկոպոս իշխանին և որդեպր հետ մեկտեղ։ Կրտսէի նաեւ թէ նոյն առթիւ Տուպլին ալ երթալու է նոր բացուած Իւլանտալոց տիեզերական մեթերոլոգիք անւնելու։

առնուեցան :

Մաղձայոյզը տատիկ կոտորած կընէ թէհրան . յիշեալ մայրաքաղաքը ջուրերը կոխեալ են . 22 տուններ , մէկ մզկիթ և շատ մը կամուրջներ կործանուեալ են , ջուրերը վերջապէս ճամբայ բանալով՝ դաշտին մէջ լեցուցեալ են : Մայիսի 2ին սաստիկ գետնաշարժ մը պատահելով , Հիւրազ քաղաքը կործանեալ է : Փրկատակաց տակէն հանուած դիակները տասն հազարի չափ եղեր են :

Սպահանի մէջ միայն մէկ խմելու ջուրի աղբիւր կայ եղեր . մարախները յիշեալ երկրի մէջ մեծամեծ վնասներ կը հասուցանեն : Բքբունիքը և դեսպանները թէհրանէն հինգ ժամ հեռի քուէն գիւղը քաշուեալ ու բնակարան նին հաստատուեալ են :

Թրաքիոյ մէջ յարգոյ թղթաւիցը մայիսի 27ին հետեւեալը կը գրէ նոյն դիպուածոյն վրայ .

« Լսանգամ կարինէն մեր բարեկամը մայիս 23ին գրած նամակովը Պարսկաստանի վրայ շատ ցաւալի լուր կուտայ , նախ՝ խորասանի և մերձակայ քաղաքներուն համար կը գրէ թէ մահաւորաժամը սկսեալ է . երկրորդ՝ Սպահան և թէհրան քաղաքներն ալ մաղձայոյզ հիւանդութիւնը սկսեալ է , և անթիւ մարտիներու բազմութիւնը շատ այգիներ սպականեր են :

« Հիւրազ քաղաքին համար ալ սարսափելի լուր կուտայ . երկու ժամու միջոց սաստիկ գետնաշարժ ըլլալէն ետքը շատ մեծ վնասներ եղած են . 6,000 տուն փլել , 8,000 անձ մեռեր են . մեզի այս կերպ կը գրեն , իսկ դուրսերը շատ աւելի կը մեծցունեն եղած կորուստը :

« Լսալուրը ամսոյս 25ին Անգղիացի սուրհանդակով մեզ հասաւ :

« Պերսիէն մայիսի 27ին Էմիլիոս լըպըրին ընտելեան արտաքին կարգի երկուց մը կը ծանուցանեն . Պերսիէն կին մը վեց արու զաւակ մէկ տեղ ծներ է

ամենն ալ կենդանի :

Տեղւոյն ընդհանուր կառավարիչ Վա. մըք փաշայն զանոնք տեսնել ուզելով , իւր պալատը տանել տուաւ , և ամեն մարդ զարմացաւ երախայից մարմնոյ անդամոց փոքրութեանը և վայելուչ ձևոյն վրայ :

Հասարակութիւնը այս երեւոյթը ապագայ առատութեան և երջանկութեան կը համարին :

Թերակղզեան և Արևելեան ըստած Անգղիացի ընկերութիւնը 40 շոգեշարժ նաւ ունի , որոնք ամենը մէկ տեղ 54,000 տակաւաւաւ բեռն կը տանին և 16,000 ձիու ոյժ ունին : Եթէ մէկ տարուան մէջ զանազան տեղերը ըրած ճանապարհորդութիւնները իրարու վրայ համընկն , կը գտնեմք որ մէկ միլիոն մղոն տեղ գացած եկած են : Կը հաշուեն թէ այս վաճառականաց նաւախումբին շինուեալ և երթեկուցութեանը համար հարկուր յիսուն հազար մարդիկ կը գործածուին և կը կենցաղավարին (նաւաստիք , մեքենայադործք , այլալը գործաւորք , և անոնց ընտանիքը և այլն և այլն) : Երեւոյ քառասուն շոգեշարժ շինութեանը և զանազան պիտոյիցը համար մինչև հիմայ գործածուած դրամագլուխը երկուքուկէս միլիոն Լիւս Բրանքի կամ վեց հարիւր հազար քաակ Օմանեան դահեկան է :

« Երկրի միջոց թերթով Ամերիկայի մէջ երկաթուղւոյ մը վրայ պատահած աղետալի լուր մը յիշատակեցինք համառօտիւ : Միացեալ Նահանգաց լրագիրները երկարօրէն կը պատմեն նոյն դիպուածը , որ սարսափ կը բերէ մարդուս երեւակայութեան : Հոգեկառքը Նիւ Եորքէն Պոսթըն երթալու ճամբան Նոր Ուօք անունով դիւղի մը մօտ գետոյ վրայ հաստատուած կամուրջէն անցնելու ատեն՝ կամուրջին մէջ տեղը բացած են եղեր որ տակէն նաւ մը անցնի : Հոգեկառաց առաջնորդին ժա.

մանակաւ չեն կրցեր իմաց տալու որ երկաթուղին ընդմիջեալ է կամուրջին բացուած ըլլալուն համար , ուստի աւանդին ուժով շոգեկառքը կը յառաջանար : Միայն տասն րոպէ մնացած թէպէտ երկաթուղւոյն պահապանը իմացուցեր է , բայց ժամանակ չի մնալուն և կամ կառավարը և կրակ վառօրները ահագոյն շփոթած ըլլալուն հազիւ կրցեր են ինքզինքնին վար նետել : Հոգեկառքը բոլոր ուժովը յառաջանալով կամուրջին բացուած տեղը գետոյն մէջ գլորորեալ է հետը քաշելով ետեւէն եկած բեռերու և ճամբորդներու կառքերը : Կամուրջին բացուած տեղը վաթսուս ոտնաչափ է եղեր , բայց և այնպէս շոգեկառքը այնչափ ուժով քաշել է օդոյն մէջ , որ կամուրջին մէկ կէսէն միւսին գացեր զարկեր է :

Գետոյն ջուրը 12 ոտնաչափ խոր ըլլալով , շոգեկառքը բոլորովին անհետ եղեր է բեռերու կառաց հետ : Շամբորդներու կառաց առաջինն ալ ընկրկմեր է . երկրորդը ինչալով կէսով չափ ջուրին մէջ ծածկուեալ է . երրորդ կառքը վիհին բերանը եկած ժամանակը արդէն միւսները գետը լեցուցեր էին և ջուրին երեսէն փքր ինչ վեր էին . ուստի երրորդ կառքը անոնց զարկելով կէսը խորտակուեալ է և կէսը երկաթուղւոյն վրան մնացեր է : Երկրորդ է ըսելով թէ առջևի շոգեկառաց մէջ գտնուող ճամբորդները խեղդուեալ են . վերջիններէն աղաթուողները հազիւ կրնային աչքերնուն առաջը պատահած սոսկալի դէպքը երեւակայութիւննուն մէջ սեղմեցնել :

« Պաշտօնական հաշուեցուցակէ մը կերելի թէ 1851ին Անգղիոյ վաճառականաց ձեռք գործածուած առաքաւտաւոր նաւերը 17,664 հատ էին , որոց ամենը մէկ տեղ 3,216,194 տակաւաւաւ չափ բեռ կը տանէին , և մէջը 131,277 նաւաստիք կը ծառայէին :

1852ին 17,270 Անգղիացի նաւեր երթեկուցութիւն ըրեր են . տարած բեռերը 215,655 տակաւաւաւ էին և 146,286 մարդիկ մէջը կը գտնուէին :

Իսկ ծովու մէջ բանող շոգեկառքը (առանց հաշուելոյ գետերու մէջ երթեկուցութիւն ընողները) , 1851ին 520 հատ էին , որոնք ամենը մէկ տեղ 144,741 տակաւաւաւ բեռ կը տանէին և մէջը 10,660 նաւաստիք կը ծառայէին :

1852ին 549 շոգեկառք բաներ են , 165,219 տակաւաւաւ բեռ տարեր են , և 13,277 մարդիկ ծառայեր են :

« Ամերիկայի մէջ 10 միլիոն 370 հազար սեւամորթ բնակիչներ կան թէ գերի և թէ ազատ :

Լսողմէ եօթնուկէս միլիոնը գերի են , իսկ ցեալ Նահանգաց Պրազիկոյ Սպանիացի և Հոլանդացի Գաղղիական երկիրներուն մէջ երկու հարիւր յիսուն հազարը ազատութիւն ստանալու վրայ են Հարաւային Ամերիկայի հասարակապետութեան մէջ :

ՆՈՅՆԵՆ ԵՂԵՒՆԻ

Լեւոնդայոյ ընկերութեան շոգեկառքները Երևոյն ամէն շաբաթ Մոսկովա և Նիկոմիդիա երթեկուցութեան օրերը անցեալ շաբաթ ծանուցեր էին : Երեւոյ ընկերութեան այս շաբաթ երթեկուցութեան օրերուն փոխարինելու ընելով յետագայ Երևոյն կը ծանուցանէ , որ Լեւոնդայի երթալու շոգեկառքը օրերը առաւել ծախք մէկուկէսին անցնելով է : Մոսկովա հանդիպելով Անգլիայի պիտի երթայ , և երեւոյն փոխարինելով Լեւոնդային Երևոյն Լեւոնդայի պիտի հանդիպի և Պոլիս պիտի գաւանդի : Իսկ Նիկոմիդիա երթալու շոգեկառքը՝ Երևոյն օրերը անցնելով պիտի ելլէ առաւել ծախք մէկուկէսին , և Տարբառ ու Գառաւորաւ հանդիպելով Նիկոմիդիա պիտի երթայ . և հինգշաբթի առաւել ծախք մէկուկէսին հանդիպելով պիտի ելլէ , և Երեւոյն անցնելով հանդիպելով Պոլիս պիտի գայ : Շամբորդ է զոյր , և նախ նախորդ իրիւնքի բաները անցնելով Ղալաթիոյ ճախապահ տրանս մէջ յիշեալ ընկերութեան գրապահը լիւր երթայ :

ԲԵՆԵՍԻՐԵԿԱՆ ԱՌԱՎԵ

Ա
Համարհաւած տխր ըմբռնեալ
աղբ սերմանց ,
պարտաստեմէն իշխել վերայ
ի միմեանց :
Անդուսա դարի աղաղակէ
խորխորապան ,
թէ՛ վաթնասուոր եմ միշտ
ի տուրա արմանաց :
Եւս առաւել խորխորայր
կորեակ յիւր ի բանս ,
հարկուաւոր ես եմ
միայն ի սերմանս :
Այլ իմաստուն խոնարհալիս
ցորեան ,
լիկ մնիկ կայր հեղութեամբ
յոյն ատենս :
Գիտաց արքայն նոցա՝
զգուտը ընտելիւն ,
սիգացելոյ այն կորեկին
և գարւոյն :
Որք անանոց և գազանաց
իցեն ջամբ ,
ամբարաւան բարութ գըլն
ըզ միմեանք :
Սակայն ցորեան ընախն ի կարգս
սերմանաց ,
խոնարհութեամբ նստի լիկ
մենակեաց :
Չըւարթ զիմօք կոչէ առ ինքն
ըզ ցորեան ,
եւ հրամայէ գոլ մերձաւոր
միշտ ինքեան :
Չխոնարհութիւն , ո՛ր պատանի , զգեցիր
քեզ զարդ :

որով լիցիս անդամ փրկին մեր հարազատ

ՄԻԹԻ ԳԻՆ , ԼԷՆ
Բ
Ըրժանտակս այր մահացու
միշտ կշտամբի ,
որ բեւեռեալ է ընդ վաղանց
փառս աշխարհի :
Սակաւապէս մերժեալ ըզ կեանս
որպէս խոսան ,
նախամեծար ընտրէ ըզ գանձս
կորստական :
Այլ մնաց մահուն խոփ սայրասուր
գայ ի վերայ ,
զարձեալ խոսէ ըզ պերճութեանց
շուք առ օրեայ :
Չայս եզովքս մեզ քաջ եցոյց
յառաքալ իւր ,
թէ՛ եղջերու զիւր կերպարանս
տեսեալ ի ջուր ,
Գոլիւ առնու անդ զեղջերանց
ըզ բարձրութիւն ,
արհամարհեալ միայն ըզ սրունս
իւր ազազուն :
Մինչ եղջերու զայս ի մտի
իւր յեղջերի ,
աչա որարդք հասին խոցել
զնա կարելիք :
Այլ նա վստահ յերազութիւն
իւրոյ սրունից ,
որպէս փայլակն յանառախիտ
դիմեաց մայրիս :
Այլ ըզ թաքուա նորին եղջերին
անդ արգելեալ ,
եկին որարդք և արարին
զնա ձեռքալար
Եւ եղջերուն գոլեաց յայնժամ՝
զոր պարտաւեր ,

եւ զոր դովերն մերժեաց որպէս վրնասարբեր

ԵՆԷԷ
Գ
Ի քաղցրագոյն ներդաշնակ
երգէր թռչնիկն սոխակ ,
Յակնուս և ի լուր կային ողջոյն հաւք :
Հպարտութիւն բայց մնայլ
Ջաքարաղին սիրտ պատեալ
Աւս , բան ըզ քոյր քաղցր է իմ դայլալը
Ծիծաղեցան ողջոյն հաւք :
Լուեաց անդէն և սոխակ ,
Եւ առ արդաղն ատէ ընդ կատակ :
« Ուրեմն եղբայր պատուական ,
Ո՞քոյր երգոց քաղցրածայն ,
Իցէ ընդ դիմակ արգել և խափան
խոսեանց հապա ի նըւազ ,
Իբր ընտիր ներդաշնակ ,
Չոր ցանկամբ ընել հարուստ ժամանակ »
Մինչ զայս սոխակ յեղջերի ,
Նա սիգաձեմ շուրջ յաճեր ,
Եւ պոռոտագոյ զիւր ձայն արձակեր . . .
Լուեալ հաւուցն ամենայն ,
« Լուեալ լուեալ ո՞վ անհամ »
Աղաղակեցին իբր ընդ մի բերանս
Ամթապարսն արդաղ
Ջհպարտութիւն իւր , աւաղ ,
Ընկալաւ պատիւ յանդիմանեալ վաղ :
Յայնմիկ ձանկիր դու որդեակ ,
Չխոնարհութիւն անուշակ ,
Որ ծաղիկ սիւղդ , է պայծառ պսակ :

Զի ես , ասէ , ինամով պահեմ զհնազանդեալ ընդ ինե

Եւ թոյլ շտամ անցաւորին
կոխել զնսա ի ստորե :
Բանից սորա դարձուած առնէ
նոճին հպարտ ընդ կատակ ,
« Ո՞ր ի թռչնոց ընդ քե մացէ
կամ գազանաց որ անասի »
Թէպէտ , ասէ , ես վայրենի
և կարճաբերձ իմն եմ ըլլոյ ,
Այլ միջին է ինձ հպատակ՝
որոյ կենաց ես եմ յոյս :
Դեմք առակին առ թագաւորս
կամ առ իշխանս ակնարկին ,
Որք ի հանդիստ հպատակաց
զանձն ի վանդ արկանեն :
Ե
Հաւաքուիլիւն՝ խափէ Էփանց Էլֆայրի-
բալիլեանս :
Բջշուն երբեմն տեսեալ կատուին
աղմկալից խոռվէր ,
Եւ քստմտաւոր զարեալ ի դող
կարծէր դիտել ըզ լերբեր :
Անդէն եհարց շունն ըզ կատուն ,
« զո՞ր բնաւ , ասէ , ո՞վ եղբայր ,
Չահի հարեալ յինն այդպէս
փշաքաղիս վայրապարտ :
Չը գիտցեմ զի երկրորդն
մեք եղբարք եմ միազղիք ,
Քանզի որ ինչ քեզ իցէ ջամբ՝
ըլ նոյն և ես ուսեմ իսկ »
« Այլ ես արգելք , ասէ կատուն ,
եղբայրութեանցս հակառակ ,
Զի զոր ուսեմս յախշտակես
ի բերանոյս , անառակ »
Ա . Ս . Յ . Պ
Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐԱՊԵԱՆՅ